

De udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsettelse 0-17 år i dagtilbud og skole

Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer

SMÅBØRN/FØRSKOLE 3-6 ÅR

REGION SJÆLLAND
SYNSCENTER REFSNÆS

- vi er til for dig

DE UDVIDEDE LÆRINGSMÅL FOR BØRN OG UNGE MED SYNSNEDSÆTTELSE 0-17 ÅR I DAGTILBUD OG SKOLE

Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer

Småbørn/førskole 3-6 år

Denne vejledning er et resultat af et nationalt netværksbaseret samarbejdsprojekt i Synssøjlen under DTHS, Danske Tale- Høre- Synsinstitutioner.

Projektets formål og organisering

Projektet har haft til formål at udarbejde en national vejledning, der understøtter de kommunale pædagogiske og specialundervisningsmæssige indsatser i relation til målgruppen af børn med synsnedsættelse i dagtilbud og folkeskole. Vejledningen har taget udgangspunkt i de formelle læringsmål på dagtilbud- og folkeskoleområdet. Med afsæt i Forløbsbeskrivelsen for børn og unge med alvorlig synsnedsættelse og aktuelt bedste viden er der udarbejdet såkaldte "udvidede læringsmål" i tilknytning til de formelle læringsmål. De udvidede læringsmål er omsat til specifikke indsatser, der har til formål at imødegå de centrale risikofaktorer ift. inklusion, som identificeret i Forløbsbeskrivelsen. Indsatserne er samlet i 9 vejledninger målrettet ledelse og det fagprofessionelle personale i dagtilbud og folkeskole, kommunale pædagogiske konsulenter, PPR, forældre/familier og støttepersoner. De 9 vejledninger er opdelt efter aldersspecifikke målgrupper for børn og unge i alderen 0-17 år samt deres forældre/familier.

Projektet har været organiseret med styregruppe, følgegruppe, tovholdere og projektsekretariat for at understøtte kvalitetssikring, geografisk og institutionel spændvidde samt relevant praksisforankring.

Styregruppe

- Formand: Kenn Steen Andersen, centerleder, Synscenter Refsnæs
- Berit Houmølle, Vicecenterleder og Skoleleder, Synscenter Refsnæs
- Kristian Mainz, Centerchef, Kommunikationscentret Region Hovedstaden
- Per Nielsen, Forstander, Vordingborg Synscentral
- Ole Dybdahl Kristensen, Afdelingsleder, Center for Kommunikation og Undervisning, Skive-Viborg
- Marie Fasmer, Afdelingsleder, Institut for Blinde og Svagsynede
- Lis Fløe Pedersen, Afdelingsleder, Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi, Odense
- Bente Ellegaard, Forstander, Center for Specialundervisning til Unge og Voksne, Kolding

Tværasektoriel og professionel følgegruppe

Følgegruppen har haft til formål at kvalificere og give input til projektet og har bestået af:

- Signe Danø Andersen, Faglig Leder, Center for Handicap og Psykisk Sårbarhed, Socialstyrelsen
- Pia Bille, Socialchef, Socialområdet, Region Sjælland
- Louise Bøttcher, Lektor, PhD, Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU)
- Berit Bøg Gommessen, Pædagog, Dagtilbud, Odense Kommune
- Steen Grønning, Afdelingsleder, Munkebjergskolen Odense
- Jacob Mortensen, Leder hos UU Slagelse, repræsentant fra UU Danmark
- Kamilla Rothe Nissen, PhD, overlæge, Kennedycentret
- Helle Kjærhus Nørgaard, Pædagogisk konsulent, STUK, Undervisningsministeriet
- Thomas Sonne, formand for Landsforeningen for forældre til blinde og svagsynede (LFBS)
- Diana Stentoft, Forretningsudvalgsmedlem, Dansk Blindesamfund
- Birgitte Ø Aagaard, Leder PPR Kolding, repræsentant fra Landssamrådet for PPR

Projektledeelse: Berit Houmølle, vicecenterleder/områdeleder, Synscenter Refsnæs

Projektsekretariat- og redaktion er varetaget af Videns- og Udviklingsenheden ved Synscenter Refsnæs:

Bendt Nygaard Jensen, videnskonsulent, Rikke Kannegaard, informationsspecialist og Katja Nørgaard Hansen, projektmedarbejder.

Grafisk tilrettelæggelse: Michael Lund. Fotos og illustrationer: Colourbox/Synscenter Refsnæs

INDHOLD

1. Introduktion	4
1.1. Det 3-6 årige barn	5
2. Sociale kompetencer	6
2.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets sociale kompetencer	6
2.2. Ekstra ressourcer og støttepersonens rolle	7
3. Selvstændig levevis (ADL)	8
3.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets ADL	8
4. Orientering og mobility (O&M)	9
4.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets O&M	9
5. Effektiv sansebrug	10
5.1. Synssansen	11
5.1.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets synssans	11
5.2. Høresansen	11
5.2.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets høresans	11
5.3. Føle-/berøringssansen (taktile sans)	12
5.3.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets taktile sans	12
5.4. Smag- og lugtesansen	13
5.4.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets smag- og lugtesans	13
6. Motorisk udvikling 3-6 årige	14
6.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at støtte barnet i den grovmotoriske udvikling	14
6.2. Finmotorik	14
6.2.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at støtte barnet i den finmotoriske udvikling	14
7. Kompenserende kommunikation	15
7.1. Punktskrift	15
7.1.1. Førpunkt	15
8. Tekniske hjælpemidler	19
8.1. Optisk forstørrende hjælpemidler	19
8.2. SeMer kikkerttræning	19
9. Sund fritid	20
9.1. Hvad kan forældre gøre for at understøtte, at barnet har en sund fritid	20
10. Parat til skole	21
10.1. Barnet skal være parat til skolen, men skolen skal også være parat til barnet	21
11. Referencer	22
12. Begrebsdefinitioner	24

1. Introduktion

Denne vejledning er en del af en samlet national vejledning med ni udvidede læringsmål for børn og unge med synsnedsættelse (0-17 årige med blindhed eller nedsat syn). Der er udarbejdet vejledninger til Indskoling, Melletrin, Udskoling, Småbørn/førskole, Overgange og Forældre/familie.

De udvidede læringsmål

Vejledningen er baseret på "De udvidede læringsmål" - en metodisk tilgang med specifikke læringsmål og indsatser for børn og unge med synsnedsættelse.

De udvidede læringsmål understøtter deltagelse i og inkludering under de almene mål i dagtilbud og skole, og har fokus på specifikke praktiske kompetenserende færdigheder, psykosociale forhold, sansning og motorik m.m.

Opnåelsen af disse udvidede læringsmål er en forudsætning for barnets udvikling, trivsel, leg, læring

og forståelse af den kontekst barnet indgår i under skiftende aktiviteter og fællesskaber.

Formål

Vejledningen giver viden, inspiration og handlingsanvisende råd til det pædagogiske arbejde med børn med synsnedsættelse, og formidler viden om god praksis tæt på dagtilbuddets og de fagprofessionelles hverdag og tilgange til pædagogik, didaktik, undervisning og læring. Vejledningen er et supplement til den specialrådgivning, der ydes på synsområdet af lokale synskonsulenter og det landsdækkende tilbud Synscenter Refsnæs.

Den primære målgruppe er ansvarlige institutionsledelser og fagprofessionelle i de dagtilbud, som møder børn med synsnedsættelse.

Forekomsten af børn med synsnedsættelse er relativt lav, og det er derfor sjældent, at institutioner og fagprofessionelle møder børn med synsnedsættelse. Ingen institution eller fagprofessionelle kan der

Model De Udvidede Læringsmål

for forventes at have en forhåndsviden om, hvad en synsned-sættelse er og betyder i relation til barnets udvikling, leg, læring, deltagelse og inklusion under institutionens rammer, aktiviteter og mål.

Med vejledningen tilbyder vi dig viden og inspiration til det pædagogiske arbejde for børn med syns-nedsættelse. Vi håber, du finder brugbar viden, som du kan omsætte til din praksis og dele med kollegaer. Det pædagogiske arbejde med barnet under de udvidede læringsmål giver mulighed for pædagogisk udviklingsarbejde og ny praksis i forhold til at styrke barnets livskvalitet og videre udvikling ved deltagelse i inkluderende børne- og læringsfællesskaber.

1.1. Det 3-6 årige barn

En synsned-sættelse har stor indvirkning på barnets tidlige udvikling. Synskompen-serende færdighe-der, bevægelse, kognition og social interaktion er områder, der kræver særlig opmærksomhed og en indsats overfor børn med synsned-sættelse. Som en del af den tidlige indsats er det væsentligt, at perso-nalet i barnets pasningstilbud samt forældrene får viden om handlingsanvisende vejledninger og inspi-ration til at arbejde med de udvidede læringsmål i forhold til sociale kompetencer, selvstændig levevis (ADL), orientering og mobility, effektiv sansebrug, supplerende kommunikation, tekniske hjælpemidler og sund fritid for at understøtte barnets deltagelse i de inkluderende fællesskaber, barnets trivsel, leg, læring og fortsatte udvikling.

Nedenstående anvisninger henvender sig primært til pædagogisk personale, men også til forældre.

Privatfoto

Vejledningen kan ses i sammenhæng med **Forløbsbeskrivelsen: Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsned-sættelse**, som frit kan læses og downloades via [Social- og Boligstyrelsens hjemmeside](#). Forløbsbeskrivelsen er Socialstyrelsens anbefalinger til tilrettelæggelsen af indsatserne for børn og unge med synsned-sættelse, bl.a. centrale faglige indsatser, organisering af indsatserne og samarbejdet mellem aktørerne omkring barnet.

2. Sociale kompetencer

Omkring treårsalderen, sker der rigtig meget i forhold til den sociale udvikling. Børn begynder at forholde sig til andre, og de begynder i højere grad at lege sammen med andre.

Visuel information har stor betydning for den sociale udvikling. Alt efter synsnedsettelsens sværhedsgrad kan barnet i større eller mindre grad have udfordringer med:

- Nedsat eller manglende evne til at afkode og imitere ansigtsmimik og kropssprog.
- Nedsat eller manglende evne til at opfange og skelne det visuelle i omgivelserne - herunder afkodning af andre børns leg og hensigter.
- Selvstændig orientering i forhold til at kunne færdes frit i de fysiske rammer.
- Selvstændighed i forhold til at klare hverdagens ADL aktiviteter på lige fod med fuldt seende børn. Her gælder eksempelvis af- og påklædning, spising etc.

Ovenstående punkter indkredser udfordringerne ved det at have en synsnedsettelse. Udfordringer som kan have stor betydning for etablering af sociale relationer og deltagelse i hverdagens aktiviteter.

Barnet med en synsnedsettelse bliver ofte udfordret, når legen bliver nuanceret, abstrakt og med hurtige skift. Barnet med en synsnedsettelse er ofte konkret i tankegang og handlinger, hvilket kan gøre barnet styrende.

Legen handler i høj grad om at afkode og imitere visuelle indtryk og derigennem lære sig årsager og sammenhænge i legen. Et eksempel er, hvis barnet ikke kan se et smil eller et bekræftende nik fra et andet barn.

Barnet vil ofte gerne være sammen med de andre børn, men det kan have svært ved at forstå de andres perspektiv og tankegang.

Privatfoto

2.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets sociale kompetencer

- Understøt barnets konkrete forståelse af verden. Lad f.eks. barnet være med i dagligdagens aktiviteter, så det får en forståelse af udførelsen, og dermed kan bidrage til legen. F.eks. hvordan rører man i en gryde, hvordan vasker man en bil og hvordan ser bilens motorrum ud. Hvordan dækker man bord og vasker op osv.
- Giv barnet alt i hænderne, tal om overflader og materialer.
- Lær barnet at byde ind i en leg. Se efter hvad der sker, find ud af hvad legetemaet er, gå ind i legeområdet, begynd med en variation af legen. Fortæl/vis eventuelt, hvad barnet kan gøre.
- Læs bøger højt for barnet om børn der leger, leger rolleleg, bruger fantasien, f.eks. Alfons Åberg. Bøgerne kan give mulighed for en snak om leg, venner, roller, fantasi mv.
- Læs bøger højt for barnet om følelser. Tal om hvordan man har det, og hvordan man ser ud, når man er ked-af-det, glad, sur mv. Brug eventuelt **magnetansigt** fra **Face:it**.

- Tal om intonationens betydning i en leg. Hvordan kan man høre forskellige stemninger i legen (intonation og toneleje).
- Lær barnet at spørge ind til, at komme med anmodninger og bede om hjælp.

2.2. Ekstra ressourcer og støttepersonens rolle

- Få den rigtige mængde og type støtte fra starten, hvilket handler om at vise vejen og gøre sig overflødig, når barnet mestrer en specifik kompetence.
- Brug dig selv som rollemodel – tag del i legen og tænk højt.
- Hav en grundlæggende viden om den sociale legs elementer, processer og dynamik, således at man kvalificerende kan iagttage hvilke af de elementer, der skaber barrierer for det enkelte barn.
- Hav "is i maven" og vent lidt før du tilbyder hjælp. Måske finder barnet selv en løsning.

Læs mere om og få inspiration til at understøtte barnets sociale kompetencer i disse udgivelser fra [Synscenter Refsnæs](#):

Leg og børn med synshandicap,

Sådan kan du påvirke børns sociale leg,

At læse sammen med børn

Børn med synshandicap med i daginstitutionen

Og i Socialstyrelsens **Forløbsbeskrivelse: Børn og unge med alvorlig synsnedsettelse 0-18 år**, som frit kan læses og downloades via [Social- og Boligstyrelsens hjemmeside](#).

Og i bogen **Små blinde børn og lek med seende, pedagogens rolle** af Bente Corneliussen & Torill Skjærseth som frit kan læses og downloades via [Statped's hjemmeside](#).

3. Selvstændig levevis (ADL)

ADL står for "Almindelig Daglig Levevis". ADL består af en række aktiviteter, som har det til fælles, at de er daglige og udføres på en rutinemæssig måde. Det er en række færdigheder, der blandt andet knytter sig til aktiviteter som måltider, personlig pleje og påklædning mv.

En synsnedsettelse medfører ofte udfordringer i forhold til, at kunne tage aktiv del i hverdagens aktiviteter, hvis omgivelserne ikke er opmærksomme på det. Barnet kan have svært ved at imitere og selvkorrigere under iagttagelse. Det er nødvendigt, at omgivelserne bevidst tilrettelægger dagligdagen, så barnet får mulighed for at tilegne sig færdighederne. Dette for at undgå at manglende selvstændighed bliver et vilkår i livet.

Netop god mestringsevne til at kunne klare hverdagens aktiviteter i dagligdagen på lige fod med de andre børn, er med til at fremme selvstændighed og selvværd, og medvirker til højere grad af aktiv social deltagelse.

Børn med synsnedsettelse lærer ikke automatisk at blive selvhjulpne. De har eksempelvis brug for at vide, hvordan man gør, hvor tingene er og kende til rækkefølgen i en aktivitet. Hele tiden skal forventninger og krav selvfølgelig sættes i perspektiv til barnets udviklingsniveau. Barnet har desuden behov for masser af tid for at fange helheden i en aktivitet.

Omkring treårsalderen stiger forventningerne til børnenes selvhjulpnehed både i børnehave og hjem. Forventningerne øges frem mod skolestart. Det kan dreje sig om toiletbesøg uden hjælp, klæde sig af og på selv, kan lege i kortere perioder uden opsyn, pudse næse og vaske hænder, god adfærd ved spisning, holde styr på sine ting, arbejde selvstændigt omkring enkelte opgaver. Herudover er der også forventninger til, at barnet ved, hvornår dette skal udføres.

Hvis barnet med synsnedsettelse skal kunne ovenstående, skal barnet gøre sig mange erfaringer med disse aktiviteter gennem utallige gentagelser.

3.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets ADL

- Afsæt god tid til at øve sig.
- Lad barnet gøre tingene selv. Lad det gøre sig egne erfaringer.
- Vær tålmodig.
- Tilrettelæg aktiviteterne så de er tilpasset barnets udviklingsalder. Nogle gange kan det være nødvendigt at dele en aktivitet op i små bidder, så barnet lærer delelementerne lidt af gangen.
- Vær opmærksom på de fysiske omgivelser; lys og blænding, kontraster og farver, indretning.
- Når barnet skal lære en ny færdighed, kan det have behov for én til én kontakt i en periode, indtil det mestrer selv. Og med fokus på samme aktivitet i både hjem og børnehave, er der større sandsynlighed for hurtig succes.
- Vær opmærksom på at barnet i de daglige aktiviteter får sat ord på begreberne. At kende til dagligdagsbegreber har også stor betydning for f.eks. symbol- og rolleleg.
- Lad ADL være en naturlig del af hverdagen.
- Nogle gange kan en diskussion om prioriteringer være nødvendig. Hvad er det vigtigste lige nu for barnet og familien?

4. Orientering og mobility (O&M)

Barnet kan nu gå selv og viser større interesse for at færdes selvstændigt i sine omgivelser. Når barnet skal lære at færdes selv, er det vigtigt at kende til dets forudsætninger. Forudsætninger kan være synsmæssige, sansemotoriske, personlige (motivation og interesse), auditive (kan barnet retningsbestemme, afstandsbedømme og ekkolokalisere?). Hvordan er barnets begrebsforståelse, orienterings-evne mm? Hvordan færdes barnet lige nu?

4.1. Hvad kan pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets O&M

- I samarbejde med synskonsulenten afklares en strategi for, hvordan barnet skal lære at færdes.
  - En forudsætning er, at barnet er blevet vist rundt i omgivelserne. Rumforståelsen danner tryghed og baggrund for ruteindlæring.
  - Rumfornemmelse danner grundlag for nysgerrighed og lyst til udforskning.
  - Start med de steder, som barnet primært opholder sig i og udvid herefter.
  - Når barnet nærmer sig skolestart, er det vigtigt at kunne færdes i trafikken.
- Øvelser med lyd ift. afstandsbedømmelse.
  - Undersøge og kende underlag.
  - Lytte og bruge informationer.
  - Følges langs noget.
  - Holde retning.
  - Lære små ruter.
  - Introduktion af mobilitystok
  - Tid til at undersøge og lege.
  - At udvikle mentale kort: Kendemærker, kendetegn, opmærksomhedsfelter, ledelinjer.
  - Fokus må altid være lystbetonet for barnet.
  - Snak om omgivelserne, f.eks. "Kan du genkende, hvor vi er"? "hvilken vej skal vi nu"? Vær nysgerrig på barnets egne strategier, det kan være barnet genkender og lægger mærke til andre ting end dig.

Læs mere om mobility i disse udgivelser fra [Synscenter Refsnæs](#)

Mobility med blinde småbørn - Metoder og inspiration

Mobilitystokke og blinde småbørn

5. Effektiv sansebrug

Når vi er i verden, bliver vores sanser hele tiden udfordret og stimuleret af de sociale og fysiske omgivelser. De sansemæssige informationer lagres i kroppen som en erfaring, og det bliver vores forståelse af verden. Vi tolker, opfatter og husker sansestimuli, også kaldet perception. Perception er den betydning, som hjernen tillægger sanseinformationerne.

Børn registrerer, sorterer, bearbejder og organiserer konstant alle sanseinput fra kroppen og fra omgivelserne. Børn bruger ca. de første 7-8 år på organisering af sanseoplevelser i nervesystemet og udvikle sanseintegrationen. Har barnet et velintegreret sansesystem, reagerer det målrettet og passende på de sanseindtryk, det modtager. Hvis ikke sanseindtrykkene er velintegrerede kan barnet evt. overreagere eller underreagere på sansestimuli. Ved over- og underreaktion på sansestimuli kan det ses på barnets adfærd. F.eks. Kan barnet ikke lide at få hovedet nedad, bliver bange ved høje lyde, bliver vred ved berøring, være kræsen og ikke lide forskellige konsistenser eller lugte, er klodsede, rører ved alting/mennesker, bevæger sig eller rokker ofte.

Børn med synsnedsettelse kan komme til at virke mere bange/sansesarte eller mere urolige/opsøgende i deres adfærd end andre børn. F.eks. fordi barnet ikke kan tjekke, hvor lyden kommer fra med synet, eller hvem/hvad, der uventet rørte det. Hos børn med synsnedsettelse opleves det ofte, at det tager længere tid at oparbejde et sensorisk erfaringsgrundlag. Alle sensoriske systemer er afhængige af stimulering for at udvikle sig. Hvis barnet mangler stimulation eller får for store udfordringer kan det påvirke barnets udvikling i forhold til brug af sanser. Uden at ville det kan den voksne komme til at hæmme den sensoriske og motoriske udvikling, fordi barnet bliver tilbudt for meget eller måske for lidt hjælp.

Hvis barnet ikke lærer af sine erfaringer over tid, eller hvis du er bekymret for barnets grov- eller finmotoriske udvikling, er det væsentligt, at du kontakter barnets synskonsulent. Synskonsulenten kan foretage en vurdering af barnet og eventuelt indstille til en udredning af barnets sanse-motoriske, fin- og grovmotoriske udvikling på Synscenter Refsnæs med henblik på at udarbejde en videre forløbsstrategi for barnet.

Foto: Colourbox

5.1. Synssansen

Der bør være vedvarende fokus på barnets funktionelle syn. Synet udvikles måske og situationen kan ændres. Vær opmærksom på barnets orienterings – og arbejdssyn, farve og kontrastsyn, og om og hvordan barnet udnytter det i dagligdagen. Ved tvivl om ændringer i barnets syn bør der tages kontakt til synskonsulenten med henblik på en synsudredning af barnet.

5.1.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets synssans

- Anvend genstande, legetøj i forskellige farver, og vær opmærksom på, at det fremstår kontrastfyldt, skiller sig ud fra underlaget og hinanden.
- Brug kasket eller solbriller, når barnet er udenørs, hvis det er lysfølsomt.
- Vær opmærksom på, hvornår dit barn udviser synsinteresse og læg mærke til, om barnet har farvepræferencer eller favoritlegetøj.
- Bevæg objekterne/legetøjet, så barnet bliver gjort opmærksom på, at det er der.
- Leg med lommelygter, lavalamper, boblerør.
- Kig i bøger og billeder med tydelige og enkle motiver med gode kontraster.
- Leg med balloner og bolde, så barnet øver sin øje/hånd koordination og bedømmelse af afstand, fart og kraft.
- Vær opmærksom på om barnet overstimuleres af for mange synsindtryk ad gangen. At bruge sit syn er udtrættende og kan gøre barnet utrygt.

5.2. Høresansen

Hav fortløbende fokus på hvordan barnet benytter hørelsen til at orientere sig, og til at få information om personer, afstande og aktiviteter i omgivelserne. Der kan leges lege, der fordrer den auditive sans/ auditive opmærksomhed.

5.2.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets høresans

- Find uret – et minutur/vækkeur/dyr med musik gemmes og børnene skal finde det.
- Leg med en tom paprulle fra toiletpapir eller køkkenruller. Der kan eksperimenteres med at lave små huller, som tildækkes med transparent papir, som vibrerer når barnet snakker/råber i røret.
- Optag hverdagslyde og lyt sammen til dem.
- Nogle børn kan have en lav tolerance overfor lyde. Vær især opmærksom på de lyde, børnene ikke selv kan styre, det kan gøre dem bange og forskrækkede. F.eks. støvsuger, offentlige toiletter osv. Hjælp barnet ved at gøre dem opmærksomme på, at der kommer en lyd og hvad det er, eller få barnet til selv at være med til at starte/tænde for lyden.

Privatfoto

5.3. Føle-/berøringssansen (taktile sans)

Børn med synsnedsettelse kompenserer ofte i høj grad med følesansen/den taktile sans. De er ofte meget opmærksomme og nysgerrige med hænderne. Det er derfor vigtigt, at den taktile sans inddrages i dagligdagens aktiviteter, lege og spil. Udvikling af den taktile sans er af afgørende betydning for at understøtte synet, mærke detaljer samt at danne sig et indre billede af en genstand. Jo bedre den taktile sans er udviklet, jo flere informationer og detaljer får barnet igennem fingrene, og har derved bedre forudsætninger for f.eks. at lære punktskrift senere i livet.

5.3.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets taktile sans

- Præsenter barnet for forskellige overflader og materialer, så barnet kan udvikle den taktile skelneevne. Lær barnet at skelne forskellige og ens former og størrelser. Skelne genstande fra hinanden (små/store, runde/firkantede, hårde/bløde, kolde/varme, ru/glatte).

- Fortsat opmærksomhed på at udvikle barnets fingerkræfter ved at præsentere barnet for legetøj, der kan trækkes, skubbes, drejes, trykkes, lynes og puttes ind i.
- Giv barnet forskellige taktile oplevelser med dej, modellervoks, sand/vand, papir/lim, fingermaling med forskellige materialer, rive i forskellige papirtyper.
- Byg togbane, kuglebane, tårne med klodser mm.
- Sørg for at have børnebøger med punktskrift i vuggestuen/børnehaven. Disse kan gratis bestilles i **Mediateket** hos **Synscenter Refsnæs**.
- Skriv barnets navn med punktskrift på eksempelvis dymotape og placér det på barnets garderobeplads, på dets krus, madkasse mv.
- Vær opmærksom på om barnet reagerer u hensigtsmæssigt på at røre ved forskellige overflader, konsistenser og temperaturer. Præsenter genstande ved at italesætte og røre ved genstanden sammen med barnet, lad evt. barnet lægge sine hænder ovenpå den voksnes hænder, så den voksne er den med kontakten til genstanden.

5.4. Smag- og lugtesansen

Smags- og lugtesansen er to sanser, som hører tæt sammen. Både lugte- og smagsoplevelser kan virke tiltrækkende eller frastødende, og er for den enkelte en individuel oplevelse. Stimulering og udvikling af smags- og lugtesansen er med til at sikre barnets overlevelse, og er en sans som barnet bruger til genkendelse af genstande og mennesker. Børn med stærk synsnedsettelse og blindhed har brug for at få disse sanser stimuleret varieret og italesat af den voksne.

5.4.1. Hvad kan man som pædagogisk personale eller forældre gøre for at understøtte barnets smag- og lugtesans

- Lad barnet dufte til blomster, nyslået græs, tang på stranden eller til madvarerne, når der skal laves mad. Få en god snak omkring lugtene, hvad det er og om det dufter godt.
- Præsenter barnet for forskellige dåser med dufte (en lille plastbeholder med låg eller små stof poser eller teposer).
- Lav duft-memory med barnet.
- Lav et krydderurtebed, som barnet kan dufte, plukke og røre ved.
- Leg "gæt en duft".
- Tilbyd barnet forskellige smagsoplevelser. Tal om hvordan noget kan smage f.eks. sødt, surt, stærkt, bittert, salt.
- Nedsæt brug af stærke dufte (parfume, vaske-middel) da disse kan virke overvældende på barnet.
- Hvis et barn afviser fødevarer, skal man overveje, om det er smagen, lugten, konsistensen eller temperaturen, det reagerer på.
- Børn med stærkt nedsat syn/blindhed kan have en langsommere tilvænning til forskellige smagsoplevelser, og der kan komme mindre variation i deres mad. Børn som konstant og tidligt er blevet introduceret til forskellige sanseoplevelser i de daglige aktiviteter, f.eks. leg

med mad, rørt forskellige strukturer igennem leg både udendørs/indendørs, i badet osv. har større succes ved måltiderne.

Sansestimulerende indsatser skal hjælpe barnet til at bruge og fortolke sanseindtryk, herunder det funktionelle syn, hørelse, berøring, smag og lugt. Særlig tidlig fokus på barnets finmotoriske udvikling omkring hånd – og fingermotorik har stor betydning for barnets taktile opmærksomhed, men den grovmotoriske udvikling er grundlæggende for håndens finmotoriske udvikling.

6. Motorisk udvikling 3-6 årige

I denne periode udvikler barnet sig fortsat sanse-motorisk, og grov- og finmotorisk igennem alsidig leg og involvering i daglige aktiviteter. Derfor er det fortsat vigtigt, at dem omkring barnet gør leg, bevægelse og deltagelse i daglige rutiner/aktiviteter muligt hver dag både hjemme og i institution. Barnet med synsnedsættelse ser ikke de muligheder, der er for leg og bevægelse i omgivelserne, og de skal derfor hjælpes til det. Barnet skal i slutningen af denne periode have oparbejdet mest muligt grov- og finmotorisk kontrol, så det er klar til skolestart. Jo mere motorisk kontrol og automatiserede bevægelser barnet har, jo mere energi kan det bruge på ny indlæring i skolen.

6.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at støtte barnet i den grovmotoriske udvikling

Barnet i denne alder øver sig yderligere i sin balanceudvikling, ved at hoppe, balancere på et ben, gå balancegang og løbe. Barnet med synsnedsættelse har ofte svært ved at hoppe og balancere koordineret pga. det manglende syn. Barnet har derfor brug for støtte i de aktiviteter, hvor det indebærer at løbe, hoppe og balancere.

- Motiver barnet til at hoppe på stedet, på to ben, et ben og at hoppe ud fra små skamler eller lign.
- Hop ind og ud af en hulahopring eller kravl igennem hulahopringen uden at røre den med kroppen.
- Spark eller kast med bolde med lyd i.
- Tumble/brydelege med de voksne.
- Balancer på maven på en stor træningsbold, kravl og tilbage på hænderne.
- Gå trillebørsgang, trille, slå kolbøtter.
- Stopdans.

- Løb med en voksen i hænderne, sæt fart på og ændr hurtigt retning.
- Balancebaner eller jorden er giftig.
- Akrobatik.
- Gå tur i skoven, på ujævnt terræn og op og ned at bakker/jordhøje.

6.2. Finmotorik

Finmotorikken bliver mere og mere forfinet og øje/hånd samt hånd/hånd-koordinationen bliver mere præcis. Barnet bruger begge hænder uafhængig af hinanden og der ses hånddominans.

6.2.1. Hvad kan man som forældre og pædagog gøre for at støtte barnet i den finmotoriske udvikling

- Mest mulig involvering i daglige aktiviteter, f.eks. baigning, presse saft fra en citron, vaske op, tage tøj ud af vaskemaskine osv.
- Være med til at smøre sin mad, hælde op fra kander osv.
- Åbne/lukke dåser, kikspakker og andet.
- Tegne.
- Klippe.
- Sætte perler på snor.
- Fingermaling.

Hvis du er bekymret for barnets grov- eller finmotoriske udvikling, kan du kontakte barnets synskon-sulent. Synskon-sulenten kan foretage en vurdering af barnet og eventuelt indstille til en udredning af barnets finmotoriske og grovmotoriske udvikling på Synscenter Refsnæs med henblik på at udarbejde en videre forløbsstrategi for barnet.

7. Kompenserende kommunikation

For at kunne lære at læse og skrive på lige fod med seende børn, må barnet lære forskellige overflader, størrelser, former og materialer at kende. Barnet forstår verden i små fragmenter/brudstykker, som så skal stykkes sammen til en helhed. Barnet må lære ting at kende i dets konkrete form for at kunne udlede, genkende og forstå. Dette er nødvendigt for også på sigt at kunne forstå symboler og andet taktilt billedmateriale.

7.1. Punktskrift

I dag er der stort fokus på børns tidlige læring, og her er det vigtigt at være opmærksom på, om barnet med blindhed har adgang til de samme muligheder som seende børn, når det gælder bøger, tal og bogstaver. Nyere forskningsstudier har fundet sammenhæng mellem små børns sprogforståelse, og hvor gode læsefærdigheder de har senere i livet¹

For at skabe en inkluderende praksis, og for at sikre at børn med blindhed har samme adgang til tidlig literacy, dvs. adgang til sprog, symboler, bogstaver, tal, skrift mv. som de seende børn, bør daginstitutionen tage højde for tidlige literacy miljøer – herunder aktiviteter med bogstaver og skriftsproglige dimensioner tilpasset børn med synsnedsættelse.

Det er derfor nødvendigt, at barnets forældre og pædagoger gør sig nogle overvejelser over, hvordan der i dagtilbuddene tilvejebringes lige vilkår for sproglig tilegnelse for børn med blindhed:

Er der materialer i børnehaven, så barnet med synsnedsættelse kan tegne, male, skrive sit navn (legeskrivning)? Er der integreret taktile materialer

og punktskrift i institutionen, som barnet kan mærke på og røre ved?

- Sørg for at der findes bøger med punktskrift i børnehaven. Disse kan gratis bestilles i **Mediateket** ved **Synscenter Refsnæs**.
- Benyt følematerialer/taktile illustrationer i bøger, f.eks. papir med struktur, skindstykker, klistermærker med glimmer osv.
- Når der anvendes bogstaver i legemiljøerne i børnehaven, bør der stå tilsvarende på punktskrift ved siden af.
- Lav historiekufferter med konkrete ting, som nævnes i bogen, f.eks. en lille bamse, en klods, en bil, en kop osv.

7.1.1. Førpunkt

Som en del af forberedelserne til skolestart introduceres punktskrift som en tidlig indsats, kaldet førpunkt, for børn med blindhed. Omkring 4-5 års alderen (dog individuelt fra barn til barn) låner barnet en Perkinsmaskine af det lokale kommunikationscenter, som introduceres til barnet, forældrene og det pædagogiske personale af synskonsulenten.

Perkinsmaskinen også kaldet Brailler eller punktmaskine bruges til at skrive punktskrift på papir. Perkinsmaskinen bruges især til etablering af barnets første erfaringer med punktskrift som skriftsprog.

Læs mere om førpunkt og punktskrift og få inspiration til arbejdet med førpunkt i [Synscenter Refsnæs'](#) udgivelser

Punktskriftguide. Vejledning og anbefalinger vedrørende punktskriftindlæring hos børn og unge med alvorlig synsnedsættelse,

Lege og aktiviteter - der styrker blinde småbørns fingerkræfter

At læse sammen med børn

Jeg skriver med prikker

CASE

Eksempel på god praksis: Pædagogens rolle i barnets møde med punktskrift/førpunkt

Førpunkt er punktskriftlæring for de allermindeste børn. Det er vigtigt at sætte ind med en tidlig punktskriftsindsats, så punktskrift bliver en naturlig del af barnets hverdag, inden den egentlige punktskriftindlæring starter i skolealderen. Ved førpunkt er der fokus på at stimulere barnets nysgerrighed, sanser og især finmotorik gennem leg og aktiviteter.

Pædagogens rolle

Det pædagogiske personale har stor betydning for barnets positive møde med punktskrift ved at understøtte barnets stimulering og motivation med en positiv indstilling, også i forhold til samarbejdet med barnets forældre og pårørende.

Pædagogens forudsætninger for at støtte op om barnets punktskriftindlæring har afgørende betydning for, at barnet udvikler de nødvendige kompetencer til at indlære punktskrift og dermed et skrift- og læsesprog på lige fod med seende børn.

Det er vigtigt, at barnets primære pædagoger og støttepersoner har viden om punktskrift, om barnets synsmæssige vilkår og brug af hjælpemidler til at målrette det pædagogiske arbejde. Derudover bør den fagprofessionelle være i stand til at bruge forskellige specialpædagogiske metoder, som passer til det enkelte barn.

Indblik i Emmas forløb

Emma er seks år og er født med blindhed. Emmas familie består af mor, far og en søster. Emma har tilknyttet en synskonsulent på det lokale kommunikationscenter i familiens hjemkommune. Synskonsulenten er uddannet indenfor synsområdet og har særlig erfaring indenfor småbørnsområdet. Synskonsulenten følger Emmas udvikling i familien og i daginstitutionen med specialpædagogisk rådgivning og idéer til aktiviteter og samvær med Emma.

Emma går i den integrerede institution Tryllefløjten fra vuggestue til skolestart. Pædagogen Henriette følger Emma fra start i vuggestue, til børnehaven og bidrager med videndeling ift. den videre punktskriftsindsats, når Emma starter i skole.

Ressourcer

I arbejdet med førpunkt er det afgørende, at de nødvendige ressourcer til at tilpasse materialer og aktiviteter samt yde støtte i barnets hverdag er til rådighed.

Tryllefløjten's ledelse søger og får bevilliget 30 timer til at ansætte en medhjælper til Emma. Ledelsen vælger at bruge ekstra ressourcer, så den uddannede pædagog Henriette med sin pædagogiske faglighed og store viden om Emmas synsmæssige vilkår kan støtte Emma i bl.a. indsatsen om førpunkt.

Denne frihed er afgørende for Emmas indlæring af punktskrift, da Henriette har god tid til at tilrettelægge hverdagen, så Emma har mulighed for at udforske punktskriftsproget.

Henriette og flere af hendes kollegaer har været på kursus på Synscenter Refsnæs, hvor de har fået viden om bl.a. synsdiagnoser, synskompenenserende hjælpemidler og de udviklingsmæssige konsekvenser ved at have en synsnedsættelse. Derudover har synskonsulenten deltaget på personalemøder og rådgivet personalegruppen om hvad det vil sige at have blindhed.

Emmas møde med punktskrift

Det er vigtigt, at indsatsen med førpunkt starter samtidig med at seende børn bliver introduceret til bogstaver. Emma bliver introduceret til punktskrift allerede i vuggestuen. Tryllefløjten anskaffer bøger med punktskrift og sætter punkt på døre, stole, reoler med mere, så Emma har mulighed for at mærke bogstaver og ord med fingrene.

Da Emma starter i børnehaven, bliver Henriette introduceret til punktskrift på et kursus på

Foto: Synscenter Refsnæs

Synscenter Refsnæs og med støtte fra Emmas synskonsulent lærer Henriette punktskriftalfabetet. Synskonsulenten giver Henriette et ark med punktskriftalfabetet på og herefter begynder Henriette selv at bruge punktskrift i hverdagens lege og aktiviteter.

”Jeg tror på, at de (børn med blindhed) bliver mere motiverede ved at lære punktskrift gennem leg og sammen med de andre børn, og så gider de faktisk godt, end hvis de bare bliver taget ud og får at vide, at nu skal de lære punkt. Det er der ikke nogen, der gider, fordi så er det ikke sjovt længere” - Henriette.

Når børnegruppen leger sans-leg sørger Henriette f.eks. for at lægge et V skrevet med punktskrift ved vaniljen. Emma dufter til vaniljen, og mærker på V’et, som står for vanilje. Ved opgaver, hvor børnegruppen får billeder, får Emma et billede med punktskrift, f.eks. under skattejagt.

Taktil opmærksomhed, motorik og fingerkræfter

Emma bruger sin taktile sans, når hun bruger fingerspidserne til at afkode punktskrift. I samarbejde med Emmas synskonsulent er Henriette og Tryllefløjten opmærksomme på at udvikle

Emmas finmotorik, fingerkræfter og taktile skelneevne gennem leg og aktiviteter.

Henriette og Emma læser mange billedbøger med taktile elementer og punktskrift, så Emma kan træne sin taktile skelneevne.

Synskonsulenten giver Henriette gode råd til aktiviteter, der træner Emmas finmotorik og fingerkræfter. Bl.a. foreslår synskonsulenten, at Henriette blander mosaik i en klump modellervoks og beder Emma finde alt mosaikken med fingrene, leg med trylledej, og laver en kylling ud af flamingokugler og stofstykker, hvor Emma prikker stofstykket ind i kuglen med en pind. Emma laver aktiviteterne sammen med hele eller dele af Tryllefløjten's børnegruppe.

Styrk begrebsforståelsen

Emma har ikke samme mulighed for, som seende børn, at lære ved hjælp af synet. Henriette synstolker og bruger konkrete, når Emma mærker punktskrift og udforsker omgivelserne. ”Det der med, at Emma bliver introduceret for bogstaverne, og samtidig mærker den virkelig verden og måske en miniatureudgave af tingen (en konkret)... Hvad er en dør? En dør kan være mange ting. Der er en skydedør, en åben dør osv”. – Henriette. Henriette oplever, at Emma lærer hurtigere ved hjælp af konkrete og synstolkning.

Konkreter kan også bidrage til at Emma kan deltage aktivt i legefællesskabet. Synskonsulenten udlåner bl.a. et billedlotteri med konkreter. Billedlotteriet består af billeder med tekst og konkreter, f.eks. et lille skib. Alle børnene leger med billedlotteriet og fordi Emma har konkreterne, har hun mulighed for at også at tage rollen som den, der råber op "hvem har skibet?!".

Punktskriftmaskinen

Tryllefløjten låner en punktskriftsmaskine. Henriette bruger sin viden om punktskrift til at hjælpe Emma i gang med at skrive på maskinen. Det er vigtigt for Henriette, at hun forstår, hvad det er, hun skal lære videre til Emma. Sammen bruger de maskinen til f.eks. at skrive og digte fantasi-historier og skrive navne sammen med de andre børn. De laver også en masse grundtegn, og så finder Emma alle A'erne. Emma tester også Henriettes evner "kan du finde A'et?".

”

Få punktskriften ind i legen. Den der punktmaskine, den går aldrig i stykker, den ligner jo noget fra før krigen. Den kan være med i legen, hvis børnene leger far, mor og børn, så kan Emma og de andre børn skrive hu

skeseddel på den, og læse sammen, hvad de har skrevet at de skulle købe ind – Henriette, pædagog, Tryllefløjten

Initiativ og selvstændighed

Henriette støtter positivt op om Emmas kontinuerlige indlæring og træning af punktskrift, men er samtidig opmærksom på, at det også er vigtigt at støtte Emma i at udvikle autonomi, initiativ og selvstændighed, i takt med at Emma udvikler færdigheder i punktskrift. Det er vigtigt, for at Emma bliver en aktiv deltager i børnefællesskabet og på sigt en selvstændig punktskriftslæser.

Find bøger med punktskrift i **Mediateket** på **Synscenter Refsnæs**.

Lån taktile materialer fra den lokale synskonsulent eller i **Mediateket** på **Synscenter Refsnæs**.

Foto: Synscenter Refsnæs

8. Tekniske hjælpemidler

Når barnet både skal tilegne sig færdigheder fagligt og færdigheder i at bruge sine hjælpemidler ved skolestart, bliver det mange nye ting på en gang. Derfor er det relevant og nødvendigt, at barnet allerede i børnehaven bliver fortrolig i brugen af optiske og tekniske hjælpemidler. Det vil være individuelt hvilke hjælpemidler, barnet har behov for, og hvornår disse skal introduceres i børnehavetiden.

Hjælpemidlerne introduceres af synskonsulenten, og vil typisk være:

- Lydoptager
- Dymotang
- Perkinsmaskine
- Lup og kikkert
- CCTV
- Læsepult/skråplade
- Lysplade og arbejdslampe
- Synsstimulerende Apps til Tablets
- Mobilitystok

8.1. Optisk forstørrende hjælpemidler

Da der er tale om små børn i førskolealderen, stiller tilgangen til optisk forstørrende hjælpemidler ganske særlige krav til de voksnes opmærksomhed i den periode, hvor anvendelsen ikke giver gevinst hver gang. Barnet har brug for hjælp til at huske lup og kikkert – de skal med i daginstitutionen og kikkerten tages med på tur hver gang. CCTV'et skal stå tilgængeligt og barnet skal motiveres til at blive nysgerrig og lægge billeder og ting under CCTV'et. Det er i lang tid den voksnes opgave at opfordre barnet til at bruge optikken, når muligheden byder sig, samt skabe det fornødne rum i øjeblikket og være parat til at dele den nye synsoplevelse.

Særligt i forhold til kikkert er det vigtigt, at de voksne omkring barnet sætter sig ind i brugen af en kikkert, så de kan vejlede barnet. I begyndelsen er det nødvendigt at være opmærksom på, at kikkerten vender rigtigt, om den benyttes med briller eller ej, om der er dug på linsen mv., og hjælpe barnet med at rette kikkerten mod det objekt, man gerne vil have det skal se. Den første kikkert i førskolealderen vil ofte være en kikkert med autofokus. Hvis barnet lærer at benytte optiske hjælpemidler, kan det være med til at barnet samtidig får en begyndende indsigt i deres egen synsformåen i forhold til andre.

Hvis barnet bruger briller /solbriller/filterbriller, skal barnet i stadig stigende grad være med til selv at tage ansvar for at brillerne skiftes, når man går ud og ind, og at de bliver pudset med jævne mellemrum.

Vær opmærksom på:

- At barnet selv skal lære at håndtere sin optik og sine optiske hjælpemidler.

8.2. SeMer kikkertræning

Nogle synskonsulenter afholder "SeMer" kikkertræningsforløb, hvor en lille gruppe 4-6 årige børn kommer med en voksen (ofte en pædagog), i et forløb af seks gange af 2½ times varighed. Forløbet har udover kikkertræning til formål, at børnene møder ligestillede, da denne spejling er vigtig i forhold til identitetsdannelsen.

Forløbet ligger lige inden skolestart og er også med til at afdække, hvilke hjælpemidler der evt. er behov for ved skolestart.

Spørg den lokale synskonsulent om der udbydes SeMer i jeres kommune.

9. Sund fritid

Mængden af aktiviteter stiger typisk, jo ældre barnet bliver. Det samme gælder for et barn med synsnedsættelse, men behovet for forudsigelighed og tryghed består. Behovet for at vide, hvad der skal ske med hvem, hvornår og hvordan kan være stigende. Leg og social interaktion er dominerende, og barnet efterspørger måske legeaftaler mod slutningen af børnehavealderen. Der er nogle børn, som starter til f.eks. fodbold, håndbold, dans eller gymnastik, og barnet med synsnedsættelse kan have lyst til at skulle det samme som sine seende kammerater fra børnehaven.

Ud over sport og fritidsaktiviteter kan der også være andre sociale arrangementer udenfor de faste rammer i hjemmet eller daginstitutionen, som det er vigtigt at forældre og pædagoger støtter op om, at barnet deltager i, da det er vigtigt for barnets sociale relationer og for barnets deltagelse i de inkluderende fællesskaber.

9.1. Hvad kan forældre gøre for at understøtte, at barnet har en sund fritid

- Snak med træneren på holdet om, hvordan det kan lade sig gøre, at barnet kan deltage.
- Sig ja til legeaftaler, og inviter selv legekammerater med hjem. Hvis barnet udtrættes i løbet af en dag i børnehaven, fungerer legeaftaler måske bedst i weekenden.
- Vær åben om, og orientér de andre forældre i børnehaven om dit barns synsnedsættelse, og benyt forældremøder, intranet og nyhedsbreve til at klæde de andre forældre på til trygt at kunne inkludere dit barn i de sociale aktiviteter udenfor daginstitutionen – få gode råd og vejledning til dette af den lokale synskonsulent.

Privatfoto

10. Parat til skole

En forudsætning for god trivsel er en god start på skolelivet, og derfor er et fokus på skoleparathed også nødvendigt. Ikke alle børn udvikler sig ens, og færdigheder tilegnes i forskellige tempi. Som udgangspunkt skal et barn med synsnedsættelse kunne det samme som sine seende jævnaldrende. Allerede fra fødslen begynder barnet at tilegne sig grundlæggende færdigheder inden for motorik, socialitet, emotionalitet og selvstændighed, som barnet skal bygge videre på i skolelivet, og som bliver en naturlig forlængelse af udviklingen i børnehavelivet.

Mange kognitive færdigheder tilegnes via synet. Børn med en synsnedsættelse har behov for en særlig indsats for at kunne opnå tilsvarende færdigheder.

Dette gælder funktioner som:

- At undersøge systematisk
- At kunne rette opmærksomhed mod relevante informationer
- At forstå specifikke opgaver og aktiviteter
- At kunne danne mentale billeder
- At kunne benævne objekter og have begrebsforståelse
- At kunne fordybe sig i leg og andre selvvalgte aktiviteter
- At kunne sammenligne, lave sekvenser, rækkefølge og kategorisere
- At kunne forstå den andens intention og perspektiv
- At have rummelig forståelse
- At kunne lytte til andre
- At kunne tilsidesætte/udskyde egne behov (f.eks. at kunne vente på tur)
- At have en vis grad af selvregulering (f.eks. at udtrykke følelser og behov på en afbalanceret måde, at efterleve anvisninger eller formaninger)

Foto: Colourbox

Det er den lokale synskonsulent som vurderer, vejleder og rådgiver om barnets skoleparathed og forudsætninger for, at barnet kan starte i skole. I særlige tilfælde henviser synskonsulenten til skolestartsvurderingsforløb på [Synscenter Refsnæs](#).

10.1. Barnet skal være parat til skolen, men skolen skal også være parat til barnet

Læs mere om barnets overgang fra daginstitution til grundskole i den nationale vejledning *Overgange småbørn 0-6 år* i samme serie.

Læs mere om skoleparathed i Undervisningsministeriets udgivelse **På vej i skole – inspiration til en god skolestart**, som frit kan læses og downloades via [Undervisningsministeriets hjemmeside](#) Og hør mere i podcasten **Mit barn skal i skole**

Denne podcast fra [Synscenter Refsnæs](#) henvender sig til forældre og andre pårørende til et barn med synsnedsættelse, der skal i skole. Synscenter Refsnæs' psykologer Margit Munk Hansen og Gunilla Kristina Nord giver viden og vejledende anvisninger omkring skiftet fra børnehave til skole. De kommer bl.a. ind på, hvornår barnet er skolemodent, valg af skole og gode råd om hvordan henholdsvis skole og hjem forbereder sig bedst muligt til skolestart.

11. Referencer

Adelgaard TB (2018). **Situationsbestemt motivation. En kvalitativ undersøgelse af motivationsfaktorer og deltagelse hos børn med alvorlig synsnedsættelse i alderen 3 til 6 år i forbindelse med planlagte pædagogiske aktiviteter i dagtilbud.** Speciale i pædagogik. Odense: Syddansk Universitet, Humanistisk Fakultet.

Allman C.B., Lewis S. & Spungin S.J. (eds.). (2014). **ECC Essentials. Teaching the Expanded Core Curriculum to Students with Visual Impairments.** New York, N.Y.: AFB Press, American Foundation for the blind.

Bengtsson S., Mateu N.C. & Høst A. (2010). **Blinde børn – integration eller isolation? Blinde børns trivsel og vilkår i hjemmet, fritiden og skolen.** Kbh.: SFI.

Bjørnholt H. (2005). **Småbørn med synshandicap - Idéer til samvær, leg og oplevelser.** Hellerup: Videnscenter for Synshandicap.

Chen D. (ed.) (2014). **Essential elements in early intervention: visual impairment and multiple disabilities, 2. ed.** New York, N.Y.: AFB Press, American Foundation for the blind.

Corneliussen B. & Skjærseth T. (2019). **Små blinde barn og lek med seende, pædagogens rolle.** Holmestrand: Statped.

Dyssegaard C.B. & Larsen M.S. (2013). **Viden om inklusion.** Kbh.: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning. Institut for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet.

Forløbsbeskrivelse: Rehabilitering og undervisning af børn og unge med alvorlig synsnedsættelse 0-18 år. 2. udg. (2020). Odense: Socialstyrelsen.

Greeley J.C. & McCall M.D. (2018). **Teaching Life Differently: The Expanded Core Curriculum for Babies and Young Children with Visual Impairment.** Watertown, Mass.: Perkins School for the Blind.

Hasselström J. (u. år). **Jeg skriver med prikker. Tidlig stimulering af blinde småbørns interesse for bogstaver, ord og betydning.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Husby S.I. et al. (1992). **Mobility som metode til at forebygge passivitet hos blindfødte børn.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Jeremiassen R. (2013). **Å se ved bevægelse.** Holmestrand: Statped.

Junefelt K. (1987) **Blindness and Child-Adjusted Communication. Doctoral thesis.** Stockholm: Stockholm University, Faculty of Humanities, Department of Scandinavian Languages.

Klingenberg O. et al. (2015). **Kunnskapsoversikt over forskningsfunn om læring hos barn og unge med synshemming.** Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS (Statped).

Kreuter L. (2008). **Lege og aktiviteter - der styrker blinde småbørns fingerkræfter.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Kreuter L.H. (2010). **Mobility med blinde småbørn - Metoder og inspiration.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Kreuter L.H. (2014). **Mobilitystokke og blinde småbørn.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Lorentzen P. (2010). **Dialog med usædvanlige børn.** Århus: Materialecentret.

Lyhne J. & Langhoff Nielsen A.M. (2017). **Udviklingsbilleder : barnets udvikling fra 0-10 år.** Kbh.: Dansk Psykologisk Forlag.

Med kniv og gaffel – om at spise, når man har en synsnedsættelse. Gode råd og teknikker til at spise og overskue bordet (u. år). Hellerup: IBOS, Institut for blinde og svagsynede.

Minke M. (2008). **At læse sammen med børn.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

Munk Hansen M. & Nord G.C. (2019). **Mit barn skal i skole – overgangen fra børnehave til skole.** Podcast. Kalundborg: Synscenter Refsnæs.

- Nielsen L. (1994). **Grib og du kan begribe, 2. red. udg.** Kbh.: SIKON.
- Nielsen L. (red.) (1991). **Rummet og jeg'et.** Kbh.: SIKON.
- Nissen C. (2018). **Sansemotorik og samspil - Forstå børn der er svære at forstå.** kbh.: Dansk Psykologisk Forlag.
- Olsson K. et al. (red.) (2008). **Synguiden förskola – en vägledning för dig som möter barn med synskada i förskolan.** Stockholm: Specialpedagogiska instituttet.
- Ourø Hansen L. (2008). **Børn med synshandicap i daginstitution.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Ourø Hansen L. (2008). **Leg og børn med synshandicap.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Overgange. Tema** (2009). Tidsskriftet 0-14. Århus: Dansk Pædagogisk Forum.
- Pagh Pedersen T., Weber Pant S. & Ammitzbøll J. (2020). **Motorisk udvikling ved indskolingsalderen. Temarapport fra Databasen Børns Sundhed for skoleåret 2018/19.** Kbh.: SIF, Statens Institut for Folkesundhed.
- Paarup L. (2006). **Leg med dit barn - 1-8 år.** Kbh.: Politikens Forlag.
- Pedersen J. (2000). **ADL og børn med synshandicap.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Pedersen J. (1998). ADL. Personlig hygiejne, af- og påklædning Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Pedersen J. (2015). **ADL-træning på de tidligste trin.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Pedersen J. (2008). **Sådan kan du påvirke børns sociale leg.** Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- Pladsen K. & Solevåg I. (1995). **Barn og unge som er svaksynte. Håndbok for PP-tjenesten.** Oslo: Statped.
- Punktskriftguide. Vejledning og anbefalinger vedrørende punktskriftindlæring hos børn og unge med alvorlig synsnedsettelse** (2019). Kalundborg: Synscenter Refsnæs.
- På vej i skolen - om at skabe sammenhæng mellem dagtilbud, skole, SFO og fritidshjem (2009). Kbh.: Velfærdsministeriet & Undervisningsministeriet.
- Sonksen P. (1994). **Vis mig hvad mine venner kan se : en udviklingshåndbog for forældre til blinde og svagsynede børn samt fagfolk.** Glostrup: Københavns Amts Sygehus i Glostrup.
- Sådan styrker du dit barns motorik gennem leg. Fra baby til skolebarn - så nemt kan det blive** [2014](u. sted): Børn i balance. Lokaliseret 15. juni 2020 på: <https://www.boernibalance.dk/saadan-styrker-du-dit-barns-motorik-gennem-leg.pdf>
- Vejledning vedr. lys og belysning. Til brug for fagprofessionelle, som vejleder børn og unge med synsnedsettelse samt børn og unge med synsnedsettelse og yderligere funktionsnedsettelser, 2. udg.** (2020). Herning: DTHS, Danske Tale- Høre- og Synsinstitutioner, Vidensforum for Lys og Belysning.
- Vester Olsen M. (2012). **Jakob - tak fordi det blev dig : tanker og digte om det at have et handicappet barn.** Odense: Odense Kommune, Specialrådgivningen for småbørn.
- Vollan A. & Hollakleiv M. (1998). Sosial inkludering med fokus på leik – Leik og sosial inkludering i barnehage, hjem, skole og fritid. **Synspunkt** 13(2): 28-39.

12. Begrebsdefinitioner

Definition af centrale begreber anvendt i vejledningen.

Kilder: Socialstyrelsens Forløbsbeskrivelse for børn og unge med alvorlig synsnedsættelse, Socialebegreber.dk, Lex.dk, IBOS.dk, Dansk Blindesamfund samt begreber defineret på baggrund i faglitteratur på synsområdet.

Blindhed: Manglende eller stærkt nedsat syn. En person, der ikke kan orientere sig ved synets hjælp, er blind. Det samme er tilfældet, når en person har svært ved at kommunikere pga. synsnedsættelse, da informationer imellem mennesker overvejende formidles via synsindtryk.

I Danmark er definitionen på blindhed, at skelnevnen eller synsstyrken er nedsat til 1/10 af det normale eller mindre; dette udtrykkes i synsbrøken 6/60 eller i decimaltal 0,1. Dette kaldes social blindhed og medfører f.eks., at man ikke er i stand til at genkende personer selv på kort afstand, og ikke kan læse almindelig skrift uden anvendelse af forstørrelseshjælpemidler. Blindhed kan også alene bestå i delvis bortfald af synsfeltet (sidesynet), således at der kun er bevaret en synsvinkel på ganske få grader (kikkertsyn).

Braille: Benævnes også som punktskrift. Er et taktilt, symbolsk medie. At punktskriften er taktil betyder, at man anvender følesansen for at opfatte de enkelte symboler. At den er symbolsk betyder, at man selv skal afkode symbolerne for at forstå betydningen. Punktskrift kan inddeles i bogstaver, tal og noder.

CCTV: En forkortelse af Closed Circuit TeleVision – fjernsynssystem i lukket kredsløb. Et CCTV er et forstørrelsesapparat. Det ligner en monitor/TV-skærm og fungerer ved, at man placerer en tekst eller andet under skærmen, hvor et kamera sender teksten/billedet op på skærmen og kan forstørres i meget stor grad. Graden af forstørrelse kan justeres, så selv en lille tekst kan blive meget stor. Desuden kan kontraster ændres, så det bliver så optimalt som muligt. Der findes både stationære og mobile modeller.

DTHS: Forum for Danske Tale-, Høre- og Synsinstitutioner.

DTHS er en landsdækkende sammenslutning for ledere af institutioner, der arbejder med rehabilitering af borgere med tale- høre- og synsproblemer. Gennem DTHS aftales og vedligeholdes et fagligt netværk på området, med henblik på at sikre en fortsat vidensudvikling og udvikling af metoder i arbejdet med rehabilitering af borgere med tale- høre- og synsproblemer.

Hjælpemidler: Hjælpemidler afhjælper delvist eller helt en nedsat funktionsevne og gør dermed personen med funktionsnedsættelse mere selvhjulpent og øger muligheden for aktiv deltagelse. Samtidig kan hjælpemidler understøtte mange rutineopgaver, som ellers vil være umulig uden personlig støtte. Læs mere om hjælpemidler på synsområdet på Dansk Blindesamfunds hjemmeside: <https://blind.dk/fa-overblik-over-vigtigste-hjaelpemidler-til-blindesvagsynede>

Kommunikationscenter: En kommunal eller regional institution, der arbejder med rehabilitering af borgere med tale- høre- og synsproblemer. Synskonsulenter for småbørn og skoleelever er ansat i et kommunikationscenter eller en selvstændig institution med synsrådgivning. Kommunerne har kontrakter med disse institutioner.

Lysplade: En lysplade er et godt alternativ for børn, der har behov for meget lys. Den giver høj lystæthed og medfører øgede kontraster. Den tiltrækker i høj grad opmærksomhed på grund af attraktivt, struktureret materiale og reducerer visuelle distraktioner ved at trække opmærksomheden mod en overflade af begrænset størrelse. Synskonsulenten kan udrede behov for lysplade og vejlede barnet og fagprofessionelle om den pædagogiske anvendelse.

Nedsat syn: En fællesbetegnelse for forskellige grader af synsnedsættelse. Nedsat syn kan ikke korrigeres med normale briller og kontaktlinser og rammer begge øjne. Synsnedsættelsen er varig og kan ikke behandles med medicin eller operation. Se også Blindhed.

Optiske hjælpemidler: Omfatter bl.a. kontaktlinser, briller, kikkerter, lupper, kikkertbriller og filterglas. Personer med nedsat syn vil typisk have gavn af optiske hjælpemidler, som kan hjælpe dem til at se på tæt hold eller på afstand. Læs mere på [Rigshospitalets hjemmeside](#).

Perkinsmaskine: Er en manuel skrivemaskine til punktskrift der især bruges af barnet i den tidlige punktskriftundervisning i bogstaver, tal, stavning, skrivning og læsning. Der skrives på specialpapir og tegnene er hævede. Det skrevne kan derefter læses taktilt ved berøring med fingerspidserne.

Punktskrift: Benævnes også som **Braille**. Er et taktilt, symbolsk skriftmedie. At punktskriften er taktilt betyder, at man anvender følesansen for at opfatte de enkelte symboler som kan afkodes fra papir, elektroniske punktdisplays eller på skilte (f.eks. i en elevator), på medicinpakker, punkture m.m. At den er symbolsk betyder, at man selv skal afkode symbolerne for at forstå betydningen. Punktskrift kan indeles i bogstaver, tal og noder.

Synscenter Refsnæs: Det nationale specialpædagogiske ressource- og videnscenter for børn og unge med synsnedsættelse.

Synsfaglig specialviden: En højt specialiseret indsats, der bygger på viden fra kompetencegivende uddannelse, internationale forskningsresultater, evidensbaseret praksis samt kendskab til validerede metoder og programmer, i det omfang de findes og passer til danske forhold.

Synsfaglig specialviden kan omfatte følgende:

- Målgruppens udvikling. Aktuel viden om målgruppens udvikling, samt forhold som påvirker målgruppen, fx nye årsager til alvorlig synsnedsættelse og sociale forhold i målgruppen.
- Metoder til udredning. Aktuel viden om validerede metoder til udredning af udviklings-, kommunikations- og mobilitetsvanskeligheder forårsaget af alvorlig synsnedsættelse.
- Hjælpemidler. Aktuel viden om synshjælpemidler, anvendelse heraf og instruktion i anvendelsen.

- Lovgivning. Aktuel viden om relevant lovgivning på social- og undervisningsområdet samt tilgrænsende relevant lovgivning.
- Netværk. Deltagelse i synsfaglige netværk med videndeling nationalt og internationalt.
- Vidensmiljøer. Deltagelse i synsfaglige og tværfaglige vidensmiljøer med sparring og supervision.
- Inklusionsstrategier. Aktuel viden om inklusionsstrategier for målgruppen i almene tilbud og samfundsdeltagelse generelt.
- Koordinering af forløb og sagsbehandling. Aktuel viden om sammenhængende, koordinerede og effektive forløb under hensyn til hensigtsmæssig ressourceudnyttelse.

Synskonsulent: En fagprofessionel med særlige synsfaglige kompetencer til rådgivning og undervisning af forældre, barn/elev og fagprofessionelle om relevant specialpædagogiske indsatser. Ansat på en synsrådgivning/kommunikationscenter. Se mere under [Synsfaglig specialviden](#)

Synsnedsættelse:

Generel definition: Fysisk funktionsnedsættelse, der skyldes en begrænsning i en persons evne til at se.

Kommentar: Evnen til at se omfatter fx synsskarphe, synsfelt eller synskvalitet. Begrænsning dækker hele spektret fra betydeligt nedsat til fuldstændig ophævet funktion. Synsnedsættelse udgør kun en funktionsevnenedsættelse for så vidt som nedsættelsen rækker ud over det, der almindeligvis kan korrigeres for.

Formidlingsversion: En synsnedsættelse er en begrænsning i en persons evne til at se som resultat af en funktionsnedsættelse i kroppens anatomi eller funktioner, eksklusiv de mentale funktioner. Evnen til at se omfatter fx synsskarphe, synsfelt eller synskvalitet. Begrænsning dækker hele spektret fra betydeligt nedsat til fuldstændig ophævet funktion. Synsnedsættelse udgør kun en funktionsevnenedsættelse for så vidt som nedsættelsen rækker ud over det, der almindeligvis kan korrigeres for.

Synsregisteret: Register over alle børn i alderen 0-17 år, som har en synsnedsættelse. Synsregistret administreres af Øjenfunktionen på Kennedy Centret. En speciallæge i øjensygdomme er tilknyttet. Registreringen sker i henhold til Bekendtgørelse nr. 372 af 17/4 2007, Bekendtgørelse om videregivelse af oplysninger om børn og unge under 18 år med nedsat synsfunktion til og fra Synsregisteret. Når et barn er tilmeldt Synsregisteret betyder det, at barnet og dets forældre (samt daginstitution og skole) kan få vejledning og rådgivning af en lokal synskonsulent, hvis de ønsker det. Efter tilmelding til Synsregistret, vil der blive sendt orientering til kommunen samt til den lokale synskonsulent. Læs mere om Synsregisteret på Kennedy centrets hjemmeside: <https://www.rigshospitalet.dk/afdelinger-og-klinikker/hovedorto/oejenklinikken/for-fagfolk/synsregisteret/Sider/hvad-er-synsregisteret.aspx>

Synsrådgivning: Er en kommunal eller regional institution som udbyder specialrådgivning målrettet mennesker med synsnedsættelse. Kommunen indgår kontrakter med en synsrådgivning. Se også **DTHS, Kommunikationscenter** og **Synskonsulent**

Synstolkning: En synstolkning består i at en seende person verbalt beskriver væsentlig ikke-verbal kommunikation i barnets/elevens omgivelser, og som kan have betydning for barnets/elevens kontekstforståelse, virkelighedsopfattelse og læring. Synstolkeren kan være seende forældre, pædagoger, lærere og kammerater mm.

Taktile kendemærker: Fælles betegnelse for at genstande og omgivelser afmærkes med taktile (følbare) kendemærker, som understøtter mennesker med synsnedsættelse i at identificere og genkende objekter, lokationer og ruter.

Tekniske hjælpemidler: Dækker over forskellige tekniske analoge og digitale hjælpemidler udviklet specielt til anvendelse af mennesker med synsnedsættelse. Hjælpemidlerne kan på forskellig måde kompensere for synsnedsættelsen og sikre brugeren lige adgang til information, kommunikation med omverdenen, uddannelse og beskæftigelse.

Udtrætning: En synsfunktionsnedsættelse medfører ofte mental og fysisk udtrætning i forbindelse med personens aktiviteter i hverdagen. Børn og unge med synsnedsættelse udtrættes ofte lettere

end normaltseende. At skulle anstrenge sig for at se mest muligt, at skulle høre, føle og lugte sig til alt det en seende kan se i løbet af et øjeblik, kan være meget anstrengende. Hensigtsmæssig indretning, kendt miljø, genkendelige strukturer og god rettidig information kan i nogen grad afhjælpe dette ved specialpædagogiske indsatser.

DE UDVIDEDE LÆRINGSMÅL FOR BØRN OG UNGE MED SYNSNEDSÆTTELSE 0-17 ÅR I DAGTILBUD OG SKOLE
Handlingsanvisende vejledning til inkluderende fællesskaber og læringsmiljøer
Småbørn/førskole 3-6 år

Januar 2021.

ISBN: 978-87-940630-2-9 (trykt) & 978-87-940630-3-6 (elektronisk)

Udgivet af Synscenter Refsnæs

– Det nationale specialpædagogiske ressource- og videnscenter for børn og unge med synsnedsættelse

Kystvejen 112

4400 Kalundborg

Tlf. 59 57 01 00

www.synref.dk

Faglige bidragsydere til denne publikation:

Trine Berg Adelgaard (Tovholder), synskonsulent – CKV Syn, Center for Kommunikation og Velfærdsteknologi Odense

Stine Bersang Bach, synskonsulent – ISHD, Institut for Syn, Hørelse og Døvblindhed Aalborg

Elisabeth Hviid Rasmussen, synskonsulent – CKU, Center for Kommunikation & Undervisning Skive-Viborg

Eva Madsen, synskonsulent - Kommunikationscenteret i Region Hovedstaden

Ulla Mølgaard, synskonsulent – CHS, Center for Syn og Hjælpemidler Aarhus

Bonnie Dahlmann Petersen, synskonsulent – Synscenter Refsnæs

Publikationer i serien:

Småbørn 0-1 år

Småbørn 1-3 år

Småbørn/førskole 3-6 år

Overgange småbørn 0-6 år

Indskoling

Mellemtrin

Udskoling

Overgange 0-17 år

Forældre og familie 0-17 år

Vejledningerne ligger frit tilgængelige på www.synref.dk

©Synscenter Refsnæs

Publikationen kan frit citeres med tydelig kildeangivelse

REGION SJÆLLAND
SYNSCENTER REFSNÆS

- vi er til for dig